

A black and white portrait of a man with a mustache, wearing a dark clerical robe with a white cravat. He is holding a book in his hands. The background is dark and textured.

27

2010

NOVUM

nieuwsbrief van het

Historisch Documentatiecentrum voor het

Nederlands Protestantisme (1800-heden)

■ Colofon

Novum 27 verscheen in december 2010

Het is een uitgave van het
Historisch Documentatiecentrum voor het
Nederlands Protestantisme (1800-heden)
Universiteitsbibliotheek VU Amsterdam

Adres

Hoofdgebouw Vrije Universiteit Amsterdam
Kamer IB-34
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

Stichting ter ondersteuning van het HDC
Postbank 1168001

(t) 020 59 85270
(e) hdc@ubvu.vu.nl
(i) <http://hdc.vu.nl>

Afbeelding omslag

J.G. Geelkerken (1879-1960) geschilderd door Gerard van Hove, 1926

■ INLEIDING

Het Historisch Documentatiecentrum (HDC) informeert via deze nieuwsbrief zijn relaties en donateurs over de activiteiten van het afgelopen half jaar en van de activiteiten voor het komend voorjaar.

De donateurs van de Stichting ter Ondersteuning van het Documentatiecentrum ontvangen zoals gebruikelijk het nieuwe deel van het Jaarboek voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme: *Het kabinet-Heemskerk (1908-1913)*, onder redactie van D.Th. Kuiper en G.J. Schutte.

■ DONATIES

Wij verzoeken onze donateurs om hun bijdrage (de minimumbijdrage is €20 voor particulieren; voor rechtspersonen (stichtingen, verenigingen, etc.) €100) over te maken op Postbanknummer 1168001, ten name van de Stichting Ondersteuning van het Hist. Doc. Centrum Amsterdam, onder vermelding van 'Donatie 2011'. Wilt u zo vriendelijk zijn om bij de (elektronische) betaling uw naam en adres te melden? De Stichting is door de belastingdienst aangemerkt als algemeen nut beogende instelling (ANBI).

Iedereen kan donateur worden. Het werk van het HDC kan niet verricht worden zonder de steun van personen en instanties buiten de Vrije Universiteit. Dit betekent in de

eerste plaats dat uw bijdragen zeer op prijs worden gesteld. Maar het betekent tevens dat u met een donatie actief bijdraagt aan de verzorging van het protestantse erfgoed.

We nodigen u graag uit het werk van het HDC te ondersteunen. Donateurs van de Stichting ontvangen de *Novum* nieuwsbrief, uitnodigingen voor symposia, studiedagen, presentaties en tentoonstellingen, alsmede jaarlijks het Jaarboek voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme na 1800.

■ JUBILEUM

Komend jaar viert het HDC zijn veertigjarig bestaan. We kunnen bogen op vier decennia waarin het Centrum zijn bezit heeft uitgebouwd tot de grootste collectie protestants erfgoed in Europa en vermaarde activiteiten heeft georganiseerd rondom uiteenlopende onderwerpen als A. Kuyper, het Sociaal Congres van 1891, protestantse letterkunde, K. Schilder, gereformeerden en het verlies van Indië, woningbouwverenigingen, A.A. van Ruler, protestantse periodieken, emigratiegeschiedenis, christendom en socialisme, Nederlandse protestanten en de Duitse kerkstrijd; en publicaties heeft bezorgd over theologen en bierbrouwerijen, vu-eredoctoraten en Amerikaanse reizen, menukaarten en boetekleden.

Om dit jubileum te vieren worden in 2011 diverse jubileumactiviteiten georganiseerd, waaronder een con-

gres over veertig jaar Nederlands protestantisme. Wat is de betekenis ervan geweest voor de Nederlandse samenleving en cultuur en elders in de wereld, welke spanningen beheersten het en wie vormden het gezicht van het protestantisme? Ook zal aandacht worden besteed aan de geschiedenis van het Documentatiecentrum, onder meer met een documentaire over George Puchinger, hoofd van het HDC in de periode 1971-1986, en aan de huidige betekenis van het HDC voor het protestantse erfgoed. Daarnaast staan diverse jubileumpublicaties op stapel. Zie www.hdc.vu.nl

■ PERSONEEL

In de zomer heeft VU-geschiedenisstudent Renate van Zalen als student-assistent en ook als vrijwilligster gewerkt aan de ordening van de archieven van toneelhistoricus en schrijver van lekenspelen Ben Albach en aan het invoeren van onderzoeksdata.

Per 1 september is Gerrit Montsma als freelancer begonnen met de ordening van het archief van de in februari overleden VU-hoogleraar kunstgeschiedenis C.A. van Swigchem. Gerrit Montsma is journalist/archivaris bij de Kamer van Koophandel.

Op 1 oktober begon Erin Jansen MA haar werk als archiefmedewerker. Zij gaat in twee jaar tijd de inventarissen van de archieven van de naoorlogse ARP en dat van H.

Colijn voor publicatie gereed maken. Erin studeerde geschiedenis en boekwetenschappen, respectievelijk aan de VU en de UvA en was in 2007 en 2008 reeds als stagiaire aan het Centrum verbonden. Erin werkt vijf dagen per week.

Per 16 november begon Katinka Omon MA als projectmedewerker. Zij doet onderzoek naar de geschiedenis van de Vereniging tot Verspreiding van de Heilige Schrift en de Bijbel Kiosk Vereniging. Zij hoopt daarover een boek te publiceren in 2013, bij de herdenking van het eeuwjaar van de oprichting van de Vereniging. Dit jubileum zal aan de VU worden georganiseerd met medewerking van het HDC. Het archief van de Vereniging werd in november aan het Documentatiecentrum overgedragen, nadat mw. Helga S. Danner de inventarisatie voltooide. Katinka Omon studeerde geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en werkte tot voor kort bij het EO Radio 1 programma *Dit is de dag*. Zij werkt vier dagen in de week op het Centrum.

Al deze werkzaamheden kunnen verricht worden dankzij de verwerking van externe financiële middelen.

■ IN MEMORIAMS

Wie de herinnering niet verzorgt heeft geen toekomst. In dit besef zorgt het HDC sinds dit jaar op haar website www.hdc.vu.nl voor in memoriams van VU-medewerkers

die een rol hebben gespeeld in de geschiedenis van het Nederlands protestantisme en/of bij het Documentatiecentrum. Op de site staan teksten over J. Carpay, H.G. Coumou en W.G. van de Fliert, over bibliothecaris Johan Stellingwerff en de hoogleraar kunstgeschiedenis C.A. van Swigchem. Deze maand is daar een in memoriam van de op 23 november jl. overleden VU-bioloog Jan Lever aan toegevoegd. Zijn archief berust bij het HDC.

■ VERNIEUWDE WEBSITE

De website van het Documentatiecentrum is dit jaar ingrijpend gewijzigd. De overgang naar een geheel nieuw zogenaamd content management systeem heeft er toe geleid dat de website nu geheel aansluit bij de vormgeving van de Vrije Universiteit. U vindt de website op www.hdc.vu.nl

■ BAVINCK-LEZINGEN

Binnenkort verschijnen de samen met het *Nederlands Dagblad* georganiseerde Bavinck-lezingen uit de serie 'Botsen over het begin', naar aanleiding van het Darwinjaar 2009. Het boekje bevat vier bijdragen. VU-wetenschapshistoricus Ab Flipse beschrijft de geschiedenis van het evolutiedebat in gereformeerde en rooms-katholieke kring, fysicus Ard Louis van Oxford University licht

toe waarom hij als belijdend christen kiest voor evolutie, chemicus Evert van der Heide schrijft over geloof in de wetenschap en filosoof en publicist Willem J. Ouweneel ziet terug op zijn ontwikkeling van creationist tot kosmologisch agnost. Het boekje is verkrijgbaar bij het HDC en het *Nederlands Dagblad*.

■ BIOGRAFIE TER SCHEGGET

Op 31 oktober jl. vond in De Rode Hoed te Amsterdam de presentatie plaats van de biografie *Vloeken en bidden om een nieuwe aarde. De dagen van Bert ter Schegget*, geschreven door Dick de Jongh. Op deze samen met de G.H. ter Schegget Stichting en Stichting Leerhuis & Liturgie georganiseerde bijeenkomst – die zeer druk bezocht was – typeerden oud-collega Maarten den Dulk, toenmalig student Greteke de Vries en geestverwant Huub Oosterhuis Ter Scheggets (1927-2001) persoon en werk. Fred Keesen sprak een column uit over de Leidse hoogleraar ethiek, waarna Dick de Jongh het eerste exemplaar aanbood aan de weduwe van Ter Schegget en aan Willem Aantjes. De uitvoerige biografie van De Jongh is gebaseerd op interviews met mensen uit de omgeving van Ter Schegget en op archiefonderzoek, waaronder het persoonlijk archief van Ter Schegget; dit archief is verworven door het Historisch Documentatiecentrum. De biografie verscheen in de Passage

Reeks van het HDC bij Uitgeverij Verloren te Hilversum en kost €39.

■ 75 JAAR VERENIGING VOOR CALVINISTISCHE WIJSBEGERTE

In 1936 werd onder aanvoering van de VU-hoogleraren H. Dooyeweerd en D.H.Th. Vollenhoven de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte opgericht. Vanwege dit jubileum belegt het HDC – dat de archieven van de Vereniging, van Dooyeweerd, van Vollenhoven en van veel van hun geestverwanten beheert - op vrijdagmiddag 1 april a.s. aan de VU een congres over het engagement van christelijke filosofen. Hoe stelden filosofen uit deze traditie zich op in maatschappelijke kwesties? Aan de orde komen Vollenhoven en het nationaal-socialisme (George Harinck), S.U. Zuidema en het verlies van Indië (Herman Smit), H. van Riessen en de apartheid in Zuid-Afrika (Erica Meijers) en B. Goudzwaard en evangelische politiek (Jan de Bas). Aanmelden kan via e-mail: hdc@ubvu.vu.nl.

■ BAVINCK: BESTE REISVERHAAL

Op 11 november jl. schreef de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag samen met de Amsterdamse uitgeverij Prometheus een internetverkiezing uit voor het beste Nederlandse reisverhaal. Aanleiding was de verschijning van de door Jan Blokker sa-

mengestelde bundel *De Nederlandse reisliteratuur in 80 en enige verhalen*. Op de shortlist van zes reisverhalen plaatste hij ook 'Mijne reis naar Amerika' van Herman Bavinck, een door George Harinck in 1997 uitgegeven manuscript uit de collectie van het HDC. Blokker schreef: 'Het reisverslag van dominee Bavinck is zeer onbevangen en vol bewondering en verwondering geschreven. Zijn oordeel over de geloofsbeleving van de Amerikanen (een thema dat hem zeer ter harte ging) getuigt van een grote tolerantie. Zijn verslag is van een bijzondere intellectuele grootheid.' Bavincks reisverhaal heeft de verkiezing gewonnen. Het boekje *Mijne reis naar Amerika* was niet meer in de handel, maar uitgeverij De Vuurbaak verzorgde prompt een tweede druk; de prijs is €10.

■ MIGRANTEN

Op 20 januari 2011 organiseert het Netwerk Religie en Civil Society, waarin het HDC participeert, een symposium over migranten en religie. Verschillende onderzoekers gaan in op de vraag of de religieuze identiteit van migranten vooral hun eigen gemeenschapsvorming bevorderde of ook bijdroeg aan hun integratie in de grotere samenleving. Zo wordt onder meer de rol van Nigeriaanse pinksterkerken belicht. Het HDC steunt het netwerk, dat kansen biedt verbanden te leggen tussen historisch onderzoek en actuele maatschappe-

lijke vragen. Meer informatie vindt u op de website.

■ PROTESTANT.NL

Op 29 oktober 2010 belegde het team van protestant.nl een bijeenkomst ter ere van het tweejarig bestaan van de website. Op deze site vindt u actuele protestantse informatie, debat en achtergronden. Het HDC neemt deel aan de website die verder gedragen wordt door onder meer de NCRV, de VU, de PCOB en de PKN. Het HDC verzorgt historische informatie op de site en presenteert elementen uit de protestantse traditie voor een breed publiek. Protestant.nl heeft het afgelopen jaar ook veel geïnvesteerd in interactie op de site. Het aantal unieke bezoekers per maand vertoont een aanhoudend stijgende lijn. Neemt u eens een kijkje op de site en discussieer mee!

■ ERFGOED

Het HDC, de afdeling Bijzondere Collecties en het Expositorium van de Vrije Universiteit zijn sinds 2010 binnen de universiteitsbibliotheek samengevoegd als het Cluster Academisch en Cultureel Erfgoed. De afdelingen trekken nauwer samen op om meer aandacht te vragen voor het erfgoed binnen de VU en om het beheer ervan een duidelijker gezicht te geven. Zo wordt momenteel overlegd met verschillende faculteiten om

ze bewust te maken van hun eigen erfgoedbezit – denk aan afgedankte instrumenten of reeds lang vervangen handboeken - en de noodzaak tot goed beheer daarvan.

■ INTERNATIONAAL

Het HDC is betrokken bij een project dat de vertaling van publicaties van Abraham Kuyper in het Engels beoogd, in combinatie met de opzet van een Abraham Kuyper Digital Library. Bij deze projecten zijn diverse Amerikaanse en Canadese instellingen en personen betrokken. De aandacht voor het neocalvinisme neemt er gedurig toe. In dit kader gaat George Harinck, met de VU-theoloog prof. dr. C. van der Kooi, in februari een maand dagelijks gastcolleges verzorgen aan Fuller Theological Seminary te Pasadena, Californië.

In het najaar is de Koreaanse vertaling van de *Gereformeerde dogmatiek* van Herman Bavinck gereed gekomen. De vertaler was dr. Tae-Hyeun Park. Hij genoot enkele jaren gastvrijheid op het Centrum en zijn werk werd begeleid door VU-hoogleraar dr. M.E. Brinkman en de directeur van het HDC. Hopelijk verschijnt het werk volgend jaar in druk.

■ BNPP

Op 5 november jl. werd op het HDC het vierde deel van de Bibliografie van Nederlandse Protestantse Peri-

odieken (BNPP) gepresenteerd. Dit staat onder redactie staat van Wim Berkelaar, George Harinck, Roel Huizenga, Piet Moleveld en Hans Seijlhouwer, en verscheen bij EON PERS te Amstelveen. De BNPP is een langlopend vrijwilligersproject dat door het HDC is opgezet en wordt begeleid. Vrijwillige medewerkers werken her en der in het land in bibliotheken en archiefbewaarplaatsen en beschrijven daar in de collectie aanwezige periodieken aan de hand van een vaste structuur. De BNPP-delen bevatten een schat aan informatie voor onderzoekers en belangstellenden. Onder de vierhonderd beschrijvingen in dit deel bevinden zich onder meer het reformatorische opinieblad *Koers* en het wijsgerige tijdschrift *Philosophia Reformata*.

De presentatie van het vierde deel gebeurde op de jaarlijkse terugkomdag, waar de vrijwillige BNPP-medewerkers en de HDC-staf elkaar treffen. Dit jaar sprak daar mr. A. Herstel, tussen 1989 en 1997 voorzitter van de NCRV, over zijn tijd bij de omroep. Herstel wist zijn gehoor te boeien met een terugblik op de geschiedenis en een vooruitblik op de toekomst van deze protestantse omroeporganisatie.

■ PATRIMONIUM ZAANDAM

Medio dit jaar heeft de Afdeling Zaandam van het Nederlands Werkliedenverbond Patrimonium het HDC opdracht gegeven voor het vervaar-

digen van een gedenkboek over deze afdeling van het verbond. HDC-medewerker Rolf van der Woude zal het onderzoek verrichten en het boek schrijven.

Patrimonium Zaandam is de laatste nog actieve afdeling van Patrimonium, dat zich mag beroemen op een lang en luisterrijk verleden. Rond 1900 was het de grootste arbeidersorganisatie van Nederland en het CNV is uit Patrimonium voortgekomen.

De afdeling in Zaandam werd in 1885 opgericht. Grote man achter de Zaanse afdeling was de legendarische predikant Lucas Lindeboom. Voordat de socialistische beweging in de Zaanstreek van de grond kwam, had hij er een hechte orthodox-protestantse sociale organisatie opgezet. Later volgden een woningstichting, onderwijs, bibliotheken en culturele en sportactiviteiten en een bejaardenhuis. Nu deze activiteiten van de afdeling elders onderdak hebben gekregen, is de tijd gekomen de afdeling binnen niet al te lange termijn op te heffen en de geschiedenis te boekstaven.

■ WERKBEZOEK AAN HET KADOC

Op 23 november bracht het personeel van het Documentatiecentrum een werkbezoek aan het KADOC, het documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving, gelieerd aan de Katholieke Universiteit Leuven. Directeur Jan

de Maeyer en hoofd onderzoek Peter Heyrman toonden zich uitermate gastvrij en gaven een boeiende beschouwing over de werkzaamheden en perspectieven van het KADOC, dat over een uitgebreid archief én een uitgebreid archiefdepot beschikt. Deze Vlaamse zusterinstelling timmert wetenschappelijk aan de weg via tal van onderzoeken, publicaties en congressen. Tussen het HDC en het KADOC bestonden al langer banden. Hoofd onderzoek Peter Heyrman is betrokken bij het project Christelijk-Sociale Beweging van het HDC en directeur George Harinck heeft zitting in het Comité van Aanbeveling van het EVADOC, het protestants-evangelisch archief- en documentatiecentrum, dat ondergebracht is bij het KADOC. Het was een geslaagd bezoek, waarbij het voorstellen is uitgesproken de banden verder aan te halen.

■ STUDIEMIDDAG KERKSCHERING IN OORLOGSTIJD

Op 10 september werd in Amersfoort de studiemiddag 'Een kerk-scheuring in oorlogstijd' gehouden. Aanleiding tot de studiemiddag was de afronding van het HDC interviewproject in het kader van het door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (vws) gesubsidieerde onderzoek Erfgoed van de oorlog. HDC-medewerker Wim Berkelaar heeft in 2009 en 2010 een aantal gereformeerden

uit Amersfoort en Utrecht geïnterviewd over de kerkscheuring in de Tweede Wereldoorlog, die leidde tot het ontstaan van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Hij lichtte zijn onderzoek toe op een studiemiddag, waar verder HDC-directeur George Harinck sprak over Benne Holwerda als Amersfoorts predikant, conservator van Museum Flehite Gerard Raven de Gereformeerde Kerk in Amersfoort tijdens de Tweede Wereldoorlog belichtte en Dick Kaajan, als archivaris verbonden aan het Nationaal Archief, inging op de Gereformeerde Kerk in Utrecht tussen 1934 en 1948.

De studiemiddag werd door circa 150 mensen bezocht. Die grote opkomst bewees eens te meer dat oorlog en Vrijmaking ook ruim 65 jaar na dato nog altijd op grote belangstelling mogen rekenen. In het voorjaar zullen de lezingen verschijnen bij uitgeverij De Vuurbaak onder de titel *Kerkscheuring in oorlogstijd. Oorlog en Vrijmaking in Amersfoort en Utrecht*.

■ INVENTARISATIE

In de tweede helft van 2010 werkten de vrijwilligers Iet Kiel-Hartog en Jasper Verhoogt en van de vaste staf Dagmare Houniet en Hans Seijlhouwer aan de hieronder genoemde archieven. Bij sommige archieven werden (nieuwe) plaatsingslijsten gemaakt, andere werden vanwege verkregen aanvullingen aangepast.

Archieven zoals dat van H. Dooyeweerd en van de Christelijke Vredes Conferentie zijn nog in bewerking.

De archieven zijn: Ben Albach, G. Boer, Thijs Booy, F.H. Breukelman, Christelijke Vredes Conferentie, Civitas Studiosorum in Fundamento Reformato (C.S.F.R.), CNV-archieven, J. Coops, E. Diemer, H. Dooyeweerd, E.D.C. Drenthemsoesman, Evangelische bewegingen – Documentatie verzameld door de faculteit Godgeleerdheid van de VU, J.G. Geelkerken, Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband 1926-1946, T.B. van Houten, Nederlands Jongelingsverbond (NJV), Oorkondes en verkiezingsaffiches, pamfletten betreffende de VU, de ARP en enkele tentoonstellingen, H. van Riessen, G. van Roon, J.C. Sikkel, Societas Studiosorum Reformatorum, Stichting IKOS, Van Woensel Kooy Stichting, A. van der Vegt, Vereniging tot Stichting en Instandhouding van Scholen met den Bijbel te Diemen, Vereniging van Gereformeerde Studenten te Leiden Franciscus Gomarus en C. van der Waal.

■ DE IN 2010 MEEST GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN EN VERZAMELINGEN

Reformatische Politieke Federatie, Mary Pos, A. Eekhof, J.G. Geelkerken, A. Kuyper, Th. Heemskerk, J.H. de Waal Malefijt, NCSV, IKON, Vereniging van Gereformeerde Studenten te Leiden Franciscus Gomarus, C. Veenhof, A.S. Talma, ARP, J.

Verkuyl, J.H. Velema, NCRV, A.W.F. Idenburg, W.F. de Gaay Fortman, C.S.F.R., E. Böhl en de collectie tijdschriften.

■ ARCHIEVEN – AANWINSTEN TWEEDE HELFT 2010

Christelijk Studiecentrum ICS, Forum C.

Documentatie open brief C. Groen ‘Mijn Indische jaren (1945-1950)’ IKON en IKOR, stukken verzameld door R. Haan, directeur Radio 1951-1982

Notulenboek van de Noord-Bra-bantsche afdeling van de Ned. Bond van Jongelingsverenigingen op gereformeerden grondslag, 1896-1919

Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis, beginjaren en stukken van dr. J.G.J. van Booma

Preken van ds. A. de Meijere

Notulen der Hulpvereniging tot oprichting van tehuizen voor militairen in Nederlands-Indië, 1887

J. van Raalte (1926-1995) en W. van Raalte

Ds. Antoni Scholte (1832-1922) en zijn familie

Ds. Adriaan Schouten Wzn. 1864-1954, autobiografie

Reünistenorganisatie SSR, kring Amsterdam

Archieven van de Vereniging tot Verspreiding van de Heilige Schrift, de Bijbel Kiosk Vereniging, de Vereniging tot voortzetting van de Vereniging tot Verspreiding

van de Heilige Schrift en de Bijbel Kiosk Vereniging, de Stichting tot voortzetting van de Vereniging tot Verspreiding van de Heilige Schrift en de Bijbel Kiosk Vereniging, de Paulusvereniging ter verbreiding van het Evangelie tegenover het toenemend ongelooft en de Vereniging voor Evangelisatie 'De Autozending' gevestigd te Amsterdam, 1913-2008, met bijbehorende inventaris door Helga S. Danner Collectie betreffende de Christelijke Vredesconferentie (CVC), verzameld door mw. A.C.M. van Melle-Hermans (medewerkster A.J. Rasker)

Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale en Vrijzinnig Christelijke Studenten Bond, archiefstukken en documentatie, bevat films en videomateriaal, verzameld en bewerkt door J.W.J. Besemer

■ ARCHIEVEN – AANVULLINGEN

Willem Aantjes
Antirevolutionaire Kiesvereniging
Gouda
Stichting Eudokia Pensioenfonds,
1933-2009
Vereniging van Gereformeerde Studenten te Leiden Franciscus Gomar
Juliana ziekenhuis, 1955-1986

■ ARCHIEVEN – OVERGEDRAGEN

Aan het Westfries Archief: Gereformeerde Ouderenvereniging Enkhuzen en de Jongelingsvereniging Drechteland.

■ JAARWISSELING

Het goede voor het komende jaar wensen wij alle lezers van deze NOVUM toe. Wij danken u allen voor uw betrokkenheid en hopen u ook in het komende jaar vele activiteiten te kunnen presenteren.

